

ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΠΑΝΤΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

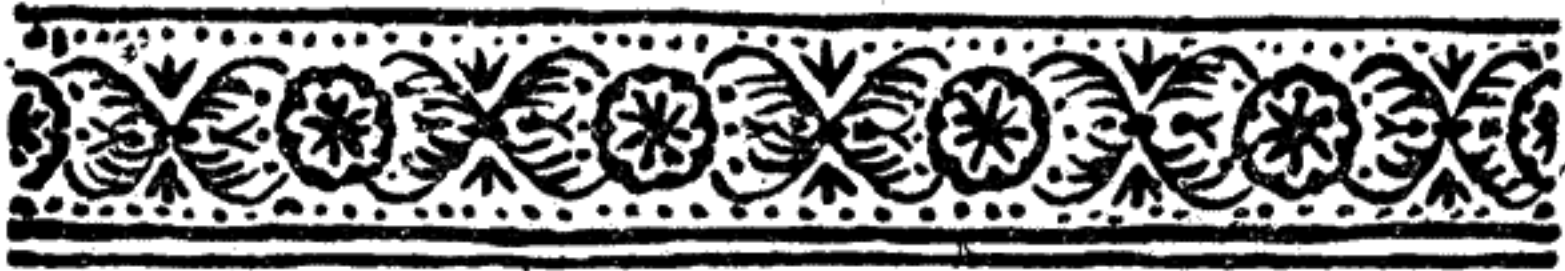
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΗΡΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Τὰ δύο ἀνώτατα πνευματικά μας ἰδρύματα, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἐτίμησαν μὲ τὸν πρέποντα τρόπο τὴ μνήμη τῶν ἡρώων καὶ τῶν μαρτύρων τῆς 29ης Μαΐου 1453. Τὰ κείμενα ποὺ ἀκολοθοῦν, εἶναι οἱ λόγοι ποὺ ἐξεφώνησαν στὴν Ἀκαδημία ὁ Πρόεδρος τῆς κ. Σωκρ. Β. Κουγιάς καὶ στὸ Πανεπιστήμιον ὁ Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας κ. Διον. Ζακύνθος.

Η 'ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος δὲν εἶναι διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀπλῶς ὁ Βασιλεὺς ποὺ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος κατὰ τῶν πολεμίων. Εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸν Κόδρον καὶ τὸν Λεωνίδα τῆς ἀρχαίας καὶ Νικηφόρον τὸν Α' τῆς βυζαντιακῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ὁ ἔθνικὸς ἥρωας καὶ ὁ ἔθνομάρτυς Βασιλεὺς, ὅστις μὲ τὴν θυσίαν του ἔδειξεν εἰς τὴν Νέαν Ἑλλάδα τὸν δρόμον τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας.

Ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς Βασιλεὺς πρέπει νὰ εἶχεν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἐξαιρετοὺς ἀρετάς. Μέσα εἰς τὸν μαρτυρὸν τῆς ἐποχῆς του καὶ τὸν ξεπεσμόν τοῦ οἴκου του, ἡ φυσιογνωμία του διακρίνεται διὰ τὴν ὑπεροχὴν της. Μετατεθεὶς ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν καὶ προκάτοχόν του Βασιλέα Ἰωάννην ἀπὸ τὸν Πόντον εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ 1427, εἶχε δεῖξει ὡς Δεσπότης τοῦ Μορέως δραστηριότητα, γενναιότητα καὶ φιλοπατρίαν. Κατέλαβε τὰς Πάτρας, ἐλευθέρωσεν ὀριστικῶς τὸν Μορέαν ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἐσυμπλήρωσε τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ ποὺ εἶχε κτίσει ὁ πατήρ του Μανουὴλ τὸ 1415, ἐπεξέτεινε τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἀποσπᾶσας ἀπὸ τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν τὰς Θήβας καὶ τὴν Λεβάδειαν, καὶ ἡ ἐθνικὴ του ἐπικράτησις ἔφθασε μέχρι τῆς Πίνδου.

Οἱ σύγχρονοὶ του ἱστορικοὶ, ὁ Δούκας, ὁ Κριτόβουλος, καὶ πρὸ πάντων ὁ πιστὸς αὐτοῦ φίλος καὶ σύμβουλος Φραντζῆς, ὅστις ὑπηρετήσας μὲ αὐταπάρνησιν τὸν αὐτοκράτορα μέχρις ἐσχάτων, ὑπηρετήσας μὲ τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν ὡς στρατιώτης, ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς ἱστοριογράφος, ἐξαντλοῦνται εἰς ἐπαίνους καὶ εἰς θαυμασμόν διὰ τὸν Κωνσταντῖνον. Ἐνας ξένος, ὁ περίφημος Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης, ποὺ εἶχε φιλοξενηθῆ εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μυστρά, ἀποκαλεῖ τὸν Κωνσταντῖνον «ἀξιολογώτατον καὶ πανάριστον Λακεδαιμονίων Ἀνακτα». Ὁ δὲ σοφώτατος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κληρικὸς, ὁ ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ

ἔπειτα Καρδινάλιος Βησσαρίων, ὡσὰν νὰ ἐμάντευε τὴν δόξαν ποὺ ἔμελλε νὰ λάβῃ μετὰ θάνατον ὁ Κωνσταντῖνος, κρίνων τότε ἐκ τῶν πράξεών του, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν ὅταν ἦτο ἀκόμη δεσπότης τῆς Πελοποννήσου τὰ ἐξῆς προφητικά: *Ζήσεις παρὰ τῆ μνήμῃ τῶν ὀμιγόντων ἀνθρώπων, οὐδὲ συναποθανεῖται σου τῷ σώματι ἢ φήμῃ τε καὶ τῷ ὄνομα ὡς τῶν πλείστων βασιλέων καὶ ἀρχόντων, ἀλλὰ τῆ νῦν εὐφημίᾳ ἀνάλογον καὶ τὴν μετὰ θάνατον εὐκλείαν ἐξεῖς, ἃ παντὸς ἀγύρου τε καὶ χρυσοῦ πρότερα ποιεῖσθαι ἀνάγκη».*

Ἄλλ' αὐτοί, γράφοντες διὰ νὰ ἀναγνωσθοῦν, πιθανὸν καὶ νὰ κομψεύουν τὸν λόγον μὲ περισσὴν ἐγκωμιαστικὴν ρητορείαν. Δι' αὐτὸ θὰ ἀναφέρω κάτι τυχαῖον καὶ ψυχόρμητον ποὺ βγαίνει ὄχι ἀπὸ κανὲν σύγγραμμα, ἀλλὰ ἀπὸ πρόχειρον ἐνθυμητικὸν σημείωμα συγχρόνου ἀπλοϊκοῦ ἀνθρώπου, ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικιαλίου. Τὸ εὗρηκα εἰς τὰ παράφυλλα ἐνὸς Παρισινοῦ βομβυκίνου κώδικος τοῦ ρήτορος Ἀριστείδου μαζί μὲ ἄλλα 90 περίπου παρόμοια ἐνθυμήματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν πρὸ 40 ἐτῶν εἰς τὴν *Byzantinische Zeitschrift* τοῦ Μονάχου. Τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς:

«μηνὶ νοεμβρίῳ κζ' ἰνδ. αἰς τοῦ σι' οὐ ρου μου σι' (=1437) ἔτους ἀπορήσας ὁ βασιλεὺς κῦρ Ἰωάννης ἀπὸ τῆς πολλῆς ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων καὶ τοῦ ἀνθέντου αὐτῶν τοῦ Μουράτμπεη, εἰσῆλθεν εἰς τὰ κάτεργα τῶν Βενετικῶν ἀποσιαλένια μὲν ὑπὸ τοῦ Πάπα δι' ἐξόδων αὐτοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δέκα τὸν ἀριθμόν' ἐν οἷς εἰσῆλθε καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κῦρ Ἰωσήφ καὶ μετ' αὐτοῦ ἀρχιερεῖς τριάκοντα καὶ οἱ πρῶτοι ὀφφικιαλῖοι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Φραγκίαν ἵνα γένηται σύνοδος οἰκουμενικὴ καὶ διαλεχθῶσι περὶ τοῦ δόγματος τῶν Φράγκων ὅπως λέγουσιν ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ νιού' καὶ εἰ ὁμονοήσουσιν ἐξέλθωσι καὶ κατὰ τῶν ἀσεβῶν δὲ δώκασιν δὲ οἱ Φράγκοι τὰς ἐξόδους τῶν κατέργων καὶ τζαγρατόρους τριακοσίους εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως' καὶ δύο κάτεργα ὀλοχρονικὰ φυλάττειν τὴν πόλιν διὰ θαλάττης' καὶ ὁ Θεὸς μόνος καὶ ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος ἢ Ὁδηγήτρια ἵνα ποιήσῃ τὸ συμφέρον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν' ἦλθε οὐ καὶ ὁ πανευτυχέστατος δεσπότης κῦρ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τοῦ

Μορέως, φύλαξ σὺν Θεῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνὴρ ὃς ἄριστος συνετός τε καὶ φρόνιμος καὶ σώφρων καὶ ἀνδρείος».

Αὐτοὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ διὰ τὸν Κωνσταντῖνον γράφονται εἰς μίαν ἀπλὴν προσωπικὴν ἐνθύμησιν, ἡ δὲ ψυχολογία τοῦ γράφοντος εἶναι προφανής. Στενοχωρημένος ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς Πόλεως προσδοκᾷ τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τὴν Ὁδηγήτριαν καὶ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον.

Ἡ ἀντιβασιλεία τοῦ Κωνσταντῖνου διήρκεσεν ὅσον καὶ ἡ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποδημία τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τούτου τὸ 1440, ὁ Κωνσταντῖνος καταθέτει τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν Πελοπόννησον, τῆς ὁποίας γίνεται πάλιν ὀριστικὸς δεσπότης τὸ 1443. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν ποῦ εἶχαν οἱ πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγῶνες αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ Μυστράς ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κωνσταντῖνου γίνεται κέντρον ἐθνικῆς ζωῆς καὶ μετὰ τὴν παρουσίαν ἐκεῖ ἀνδρῶν ὡς ὁ Γεμιστός, ὁ Σχολάριος, ὁ Εὐγενικός, ὁ Βησσαρίων, ἀποβαίνει ἐστία ἐθνικῆς ἀναμορφώσεως. Ὅταν δὲ τὸ 1448 ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός του βασιλεὺς Ἰωάννης, παρὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου ἀδελφοῦ Δημητρίου ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τοῦ Μουράτ, ἐπροτιμήθη εἰς τὴν βασιλείαν ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τὰς εἰς τὸν Μορέαν καὶ ἀλλαχοῦ ἐπιδειχθείσας ἱκανότητάς του. Ἐγινε δὲ ἡ ἀνάρρησις, ἴσως δὲ καὶ ἡ στέψις αὐτοῦ ὡς βασιλέως, τὴν 6ην Ἰανουαρίου τοῦ 1449 ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων εἰς τὸν Μυστράν καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων κτισθείσης Μονῆς τοῦ Βροντοχίου, τὸν κοινῶς καλούμενον Ἀφεντικό. Εἶχε δὲ τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἡλικίαν 45 ἐτῶν.

Προσφωνῶν ὁ ἄρχων Ἀργυρόπουλος τὴν 12 Μαρτίου 1449 τὸν Κωνσταντῖνον ἀποβιβάζομενον τοῦ καταλωνικοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον εἶχε φέρει τὸν νεόστεπτον βασιλέα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκφράζει τὴν ἀγωνίαν τῶν ἐν τῇ Πόλει, ἀλλὰ καὶ τὴν παρηγορίαν ὅτι παρ' αὐτοῦ ἀναμένεται ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἐλευθερία. Τὸν προσαγορεύει «βασιλέα τῶν Ἑλλήνων» καὶ ἐκφράζων τοὺς φόβους «περὶ τῆς μιᾶς ταύτης πόλεως τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐστίαις, ἡ μόνη λείπειται σωτηρία τοῖς Ἑλλησι», ἐκφράζει συγχρόνως καὶ τὴν ἐλπίδα «σοῦ τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἀνευθείας μοίρας νῦν βεβασιλευκότος, ὃ ψεῦγούν τοὺς ἡμετέρους φῶς ἐλεύθερον ὄψεσθαί».

Τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἵρεν ὁ Κωνσταντῖνος πλήρη ἀκανθῶν. Τὸ κράτος του περιωρίζετο εἰς τὸν περιτειχισμένον χώρον τῆς Πόλεως καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἐπερίζωνε πανταχόθεν ὁ ἐχθρός. Ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ αὐθέντου τῶν Τούρκων Μουράτ εἶχεν ἐμπνεύσει πρὸς στιγμὴν

θάρρος καὶ παρήγορον ἐλπίδα, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ δικαιωθῆ ὁ Φραντζῆς, ὅστις εἶχε χαρακτηρίσει ὡς ὀδυνηρὰν τὴν ἀγγελίαν τῆς διαδοχῆς ἀπὸ τὸν Μωάμεθ. Τὸ περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ζήτημα ἦτο ἀκόμη ἐκκρεμές, διότι οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας ἦσαν ἀναποφάσιστοι εἰς τὸ περὶ πίστεως, ἐνῶ ἡ πατρις ἐκινδύνευεν. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασίν του. Θὰ ἀγωνισθῆ τὸν διπλοῦν ἀγῶνα, τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ τὸν ὑπὲρ πατρίδος. Εἰς τὸν πρῶτον, εὐλαβούμενος τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, ἐδίσταζε νὰ δεχθῆ τὴν ἐνωσιν καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ τελεσιγράφου τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ἔλεγε περίπου: «Σὰς σώζομεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἂν ὑποταχθῆτε εἰς τὴν Ρώμην». Διὰ τὸν δεῦτερον ἀγῶνα, τὸν ὑπὲρ πατρίδος, ἐστράφη πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις ζητῶν βοήθειαν καὶ ἔκρουσε τὴν θύραν εἰς πολλὰς Αὐλὰς τῆς Δύσεως. Ἀλλ' εἰς μάτην. Ἡ Δύσις κατὰ τὴν κρίσιν αὐτὴν στιγμὴν ἔδειξεν ἀγνώμονα καὶ ἐγκληματικὴν ἀδιαφορίαν εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἥτις ἐν τούτοις εἶχε σταθῆ ἕως τότε τὸ ἀκλόνητον προπύργιον, πρὸ τοῦ ὁποῖου εἶχε θραυσθῆ τὸ κύμα τῆς κατ' ἐπανάληψιν ἀπειλησάσης τὴν Δύσιν βαρβαρότητος.

Εὐρεθεὶς ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τελείαν ἀπομόνωσιν, ἐτοιμάζει τὴν ἀμυναν τῆς Πόλεως καὶ διεξάγει τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα ἐκ τῶν ἐνόνητων. Ἐπισκευάζει τὰ χερσαῖα καὶ τὰ παράλια τείχη καὶ ἀλυσσοδένει τὸν Κεράτιον κόλπον ἐνισχύων τὸ κενὸν κρατικὸν ταμεῖον ἀπὸ τὰ κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀπόγνωσις τὸν καταλαμβάνει ὅταν τοῦ προσκομίζει ὁ Φραντζῆς τὸ «καταστιχίδιον τῶν ἀμυντόρων», τὸν κατάλογον δηλαδὴ τῶν ὑπερασπιστῶν, οἵτινες ἀνέρχονται εἰς 4.973 Ἑλληνας καὶ 2.000 ξένους, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκούτων ἀνέρχεται εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων. Τὸ τεράστιον κανόνι τοῦ ἐχθροῦ, ἡ περίφημος «χωνεῖα» διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὁποῖου ἀπὸ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἐχρειάσθησαν δύο μῆνες καὶ 10.000 ἄνδρες, βάλλει συνεχῶς κατὰ τῶν τειχῶν. Σείεται ὁ τόπος ἀπὸ κάθε βροντῆν, τὴν ὁποῖαν περίτρομοι ὑποδέχονται οἱ πολιορκούμενοι μετὰ τὴν κραυγὴν «Κύριε ἐλέησον!».

Εἰς τὸν ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα του ἐνισχύει τὸν Κωνσταντῖνον ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ αἴγλη τοῦ μαρτυρίου. Μόνη σύμμαχος του εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα. Ἐχει συνείδησιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ποῦ ἐνέχει ἡ ἀντίστασίς του. Δὲν ἀγωνίζεται διὰ τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος, ἀλλὰ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Γένος. Ἑλληνας καὶ ὄχι Ρωμαίους προσφωνεῖ τοὺς συναγωνιστάς του εἰς τὰς ἐπιθανατίους στιγμὰς ὁ μάρτυς βασιλεὺς, ἐπηρεασμένος προφανῶς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γεμιστοῦ, ἥτις εἶχεν ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἑλλήνων

καὶ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔννοιαν τὸ πάτριον ἔθνικόν ὄνομα, τὸ καταδικασμένον εἰς μακράϊωνα περιφρόνησιν ἀπὸ τὸν φανατισμὸν τῆς ἐκκλησίας. Οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν, ὅτι ἀπὸ τὴν δροσερὰν αὐρὰν ποῦ εἶχε πνεύσει τότε εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα διὰ τῆς ἔθνικῆς διδασκαλίας τοῦ Γεμιστοῦ, εἶχεν ἐνσταλαχθῆ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κωνσταντίνου ἡ ἰδέα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς τὸν βωμὸν τῆς ὁποίας προσέφευγεν ἑαυτὸν πρόθυμον θῦμα.

Αἱ ἐκ μέρους τοῦ Μωάμεθ πρῶταίσι συνδιαλλαγῆς, ἧτις θὰ ἐξασφάλιζε εἰς τὸν μελλοθάνατον βασιλέα καὶ σωτηρίαν καὶ ἡγεμονίαν, ἀφήνουν ἀσυγκίνητον τὸν ἦρωα: «Τὸ δὲ τὴν Πόλιν σοὶ δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν οὔτε ἄλλων τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες ἀντιπροσαιρέτως ἀποθανούμεθα καὶ οὐ φρεσόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Μετὰ τὴν ὑπέροχον αὐτὴν ἀπάντησιν ὁ ἐχθρὸς ἐντείνει τὰς ἐναντίον τῶν πολιορκουμένων ἐφόδους τοῦ καὶ ὅλοι οἱ οἰωνοί, θεομηνίαι, πτώσεις ἀγίων εἰκόνων, συσκότισις τοῦ οὐρανοῦ, προμηνύουν ραγδαίαν τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν. Ἄτάρραχος ὁ Κωνσταντίνος ἐκτελεῖ τὰ τελευταῖα τοῦ καθήκοντα. Ὡς στρατηγὸς δίδει τὰς τελευταίας διαταγὰς διὰ τὴν ἀμυναν τῆς Πόλεως. Ὡς χριστιανὸς μεταλαμβάνει διὰ τελευταίαν φορὰν τῶν ἀχράντων μυστηρίων εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου γίνεται ἡ τελευταία ὑστερα ἀπὸ 920 ἔτη λειτουργία. Ἀκολουθῶς πηγαίνει ὁ Βασιλεὺς εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου ἐν μέσῳ δακρύων ἀποχαιρετᾶ καὶ ζητεῖ συγχώρησιν ἀπὸ τοὺς ἀυλικούς καὶ τοὺς προκρίτους. Καὶ προσθέτει ὁ χρονογράφος: «Ἐν τῇδε τῇ ὥρῃ τις διηγῆσται τοὺς τότε κλαυθμοὺς τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ». Ἰπεύσας περιέρχεται κατὰ τὴν νύκτα τὰ τεῖχη καὶ τὴν ἐπιούσαν «βουχόμενος ὡς λέων καὶ τὴν ρομφαίαν ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ», ὡς λέγει ὁ Φραντζῆς, μάχεται σῶμα πρὸς σῶμα με στολὴν ἀπλοῦ στρατιώτου πρὸς τὸν εἰσορμήσαντα ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐχθρόν. Καὶ ἐκεῖ, ἐπάνω εἰς τὸ ἀποκορυφωμα τῆς μάχης, παρὰ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ εἶδεν ὁ θάνατος τὸν ἦρωα, ὅστις ἐπὶ 52 ἡμέρας ἐκράτησε τὸν ἄνισον ἀγῶνα μετὰ τὴν ψυχὴν εἰς τὸ στόμα.

Λέγεται, ὅτι ὀλίγας ὥρας πρὶν πέση ὁ ἔθνομάρτυς βασιλεὺς, θέλων νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς συμπολεμιστὰς τοῦ εἰς τὸν ἀπελπιν ἀγῶνα, ἀπηύθυνε πρὸς αὐτοὺς τὰ ἑξῆς ἀξιομνημόνευτα καὶ προφητικὰ λόγια: «Ἀδελφοὶ καὶ οὐστρατιῶται, ταῦτα κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε ἵνα τὸ μνημόσυνον ἡμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰῶνιως γενήσεται». Ἀπέθνησκε λοιπὸν ὁ ἦρωας μετὰ τὴν πίστιν, ὅτι ἂν χάνεται ἡ Πόλις, θὰ σωθῆ ὁμως τὸ ἔθνος καὶ θὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν θὰ θεωρῆ ὡς αἰώνιον ἰδανικόν, ὅπως αἰωνίαν θὰ διατηρῆ καὶ τὴν μνήμην καὶ τὴν φήμην τοῦ χάριν τοῦ ἰδανικοῦ τούτου θυσιασθέντος μάρτυρος βασιλέως.

Ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὡς ζῶντος

σήμερον ἑθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, εὐγνώμων εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς εὐγενεστάτης αὐτῆς θυσίας μετὰ τὴν ὁποίαν ἐθεμελιώθη καὶ ἐστερεώθη ἡ ὑπαρξίς του. Ὁ Κωνσταντίνος ἐθυσιάσθη διὰ νὰ σώσῃ ὀχι τὴν Πόλιν, ἡ ὁποία ἦτο πλέον χαμένη, ἀλλὰ τὴν ἰδέαν, τὴν πολλακίς ὑστερα καὶ χθὲς ἀκόμη εἰς τὴν Πίνδον καὶ εἰς τὸν Γράμμον θριαμβεύσασαν ἑλληνικὴν ἰδέαν, ἧτις ἐνίκα καὶ τότε, ὅταν ἠττάτο καὶ ἐπιπτε τὸ Βυζάντιον. Ὁ Φοῖνιξ, τὸ μυθικὸ πουλί ποῦ συμβολίζει τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ὁ Φοῖνιξ τοῦ ἀναγεννωμένου Γένους ποῦ ἐξεπήδησε τὸ 1821 ἀπὸ τὴν τέφραν τοῦ Βυζαντίου, εἶναι χάρισμα καὶ κληροδοσία εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὸν Κωνσταντίνον Παλαιολόγον, ὅστις πίπτων ἀνεκήρυξεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον ἑλληνισμὸν ὡς τὸν μόνον τοῦ μεσαιωνικοῦ κληρονόμον.

Ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν συμφορὰν τοῦ ἔθνους, φυτρῶνουν ἀμέσως αἱ ἐλπίδες τῆς ἀνορθώσεως. Ὁ ὑποδουλωθεὶς ἑλληνισμὸς δὲν χάνει τὸ θάρρος του. Εἶναι ἄξιον πολλῆς προσοχῆς τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ὅλοι οἱ χρησιμοὶ καὶ ὅλα τὰ μαντεύματα ἦσαν ἀπαίσια, προμηνύοντα τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν οἱ χρησιμοὶ παρουσιάζονται ὅλως ἀντίθετοι, προαναγγέλλοντες αἰσιοδόξους ἐλπίδας περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ ἔθνους. Οἱ εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν πόθοι καὶ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους συμβολίζονται καὶ ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὰς περὶ Πόλεως καὶ Ἁγίας Σοφίας Σοφίας λαϊκὰς παραδόσεις, αἵτινες ἀποτελοῦν ὀλόκληρον εἰδικὸν κεφάλαιον εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ ἀειμνήστου Νικολάου Πολίτου. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων ἡ πολυτιμοτάτη πασῶν, γράφει ὁ Πολίτης, εἶναι ἡ παράδοσις περὶ τοῦ «Μαρμαρωμένου Βασιλεῖ», διότι εἰς αὐτὴν ἀποκορυφῶνται οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ δουλωθέντος Γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως.

Αὐτοὶ οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐλπίδες ποῦ ἐγεννήθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἀπετέλεσαν τὸ ἔθνικόν ἰδανικόν τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὸ ὁποῖον ἀνατραφεῖσαι αἱ γενεαὶ τῶν πάππων καὶ τῶν πατέρων μας ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ μᾶς δημιουργήσουν ἐλευθερὰν πατρίδα. Διὰ τὸ ἰδανικόν τοῦτο τῆς ἑθνικῆς ἐλευθερίας ἠγωνίσθη καὶ ἀγωνίζεται ὁ ἑλληνισμὸς μετὰ προθυμίαν καὶ ἀκαμψίαν τὸν ἱερόν πάτριον ἀγῶνα, πλήρης ἐλπίδων διὰ τὴν νίκην. Ὁ ἠρωϊσμός καὶ ἡ αὐτοθυσία τοῦ μάρτυρος Βασιλέως, ὅστις μετὰ τὸν ἐνδοξον θάνατόν του ἔγινε πρὸ πέντε αἰώνων ὁ δημιουργὸς καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῶν ἑθνικῶν μας ἰδανικῶν, ἃς μᾶς εἶναι καὶ τώρα καὶ πάντοτε ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὁ ὀδηγὸς εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν.

ΣΩΚΡ. Β. ΚΟΥΓΕΑΣ
Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

